

//////////////////// KRÓNIKA //////////////////////////////////////

Az ENSZ Környezetvédelmi Programjának Globális környezeti kilátások című jelentése

GLOBAL ENVIRONMENTAL OUTLOOK REPORT OF THE UNITED NATIONS
ENVIRONMENT PROGRAMME

OLAH JUDIT – POPP JÓZSEF

1972-ben alakult meg az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) a világ környezetvédelmére szakosodott szervezete, az ENSZ Környezetvédelmi Programja (United Nations Environment Programme – UNEP) és 1995–2025 között összesen hét jelentést készített Globális környezeti kilátások (Global Environmental Outlook – GEO) címmel a Föld természeti környezetének jövőbeli helyzetére vonatkozóan. A komplex környezeti, társadalmi és gazdasági helyzetértékelés ajánlásokat fogalmaz meg a világ és a kormányzatok számára. Ezek a jelentések világmodellek, melyek a természeti környezet és a társadalmak közötti globális kölcsönhatások változó rendszerét az emberi beavatkozásokat is figyelembe véve mutatják be. A 2025. december 9-én megjelent GEO-7 jelentés 82 ország 287 tudósának és 800 bírálójának a munkája, a valaha készült legátfogóbb tudományos értékelés a globális környezetről.

A GEO-7 jelentés öt nagy régióra bontva vizsgálja a trendeket: Afrika, Ázsia és csendes-óceáni térség, kelet-európai térség, Latin-Amerika és Karib-térség, Nyugat-Európa és egyéb országok (Észak-Amerika, Óceánia, kelet-mediterrán térség stb.). Oláh Judit és Popp József a kelet-európai régió kilátásainak elemzésében vett részt vezető szerzőként.

A jelentés bemutatja, hogyan eredményezhet magasabb GDP-t, kevesebb halálesetet és kisebb szegénységet a stabil éghajlatba és az egészséges természetbe való befektetés. Fő üzenete, hogy a jelenlegi fejlődési út (megszokott ügymenet) követése katasztrofális éghajlatváltozást, a természet és a biológiai sokféleség pusztulását, talajromlást és elsivatagosodást, valamint növekvő szennyezést eredményez. A megvalósítható forgatókönyvek viszont hatékony, tudományosan megalapozott ajánlásokat fogalmaznak meg a fenntartható emberi rendszerek kifejlesztésére a legmegfelelőbb politikai, irányítási, technológiai és emberi viselkedési megközelítéseken keresztül. A jelentés a megszokott ügymenet (business as usual) mellett másik két forgatókönyvet is elemez. Az egyik a technológiai fejlődésre (technology-focused transformation), ezzel együtt a hatékonyságnövekedésre támaszkodik, a másik az emberi viselkedés változásainak hatását (behaviour-focused transformation) vizsgálja. A forgatókönyvek realizálása átfogó változásokat igényel a gazdasági és pénzügyi, az anyag- és hulladékgazdálkodási, az energia-, az élelmiszer- és a környezetgazdálkodási rendszerekben.

Oláh Judit az MTA doktora, Neumann János Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola; Debreceni Egyetem, ORCID: 0000-0003-2247-1711, olah.judit@nje.hu, olah.judit@econ.unideb.hu

Popp József az MTA rendes tagja, Neumann János Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, ORCID: 0000-0002-3333-0722, popp.jozsef@nje.hu

A GEO-7-ben bemutatott forgatókönyvek az 5 rendszer (gazdasági és pénzügyi, anyag- és hulladékgazdálkodási, az energia-, az élelmiszer- és környezetgazdálkodási rendszer) átalakítását mutatja be az egyes régiókra jellemző közös és differenciált, de specifikus prioritások figyelembevételével. A gazdasági és pénzügyi rendszernek a bruttó hazai termék (GDP) túlmutató, átfogó, inkluzív vagyonmutatókra kell áttérnie a társadalmi jólétre és a természeti erőforrásokra összpontosítva. Szükség van a javak megfelelő értékelésére is a pozitív és negatív externáliák árazásával; a makrogazdasági és fiskális politikák átalakításával; a természetre negatív hatást gyakorló támogatások, adók és ösztönzők fokozatos megszüntetésével és átcsoportosításával; valamint a magán- és pénzügyi tőke felszabadításával. Az anyagfelhasználási és hulladékkezelési rendszer tekintetében a körforgásos és erőforrás-hatékony gazdaság jelenti a megoldást, beleértve a tisztességes és hatékony piacok létrehozását a körforgásos áruk és szolgáltatások számára. Ide tartozik a lineáris gazdasági tevékenységekről a körforgásos és regeneratív üzleti modellekre való áttérés a beruházások ösztönzésével. A gondolkodásmód megváltoztatásával változik a fogyasztói viselkedés is a körforgásos gazdaság javára. Ehhez elengedhetetlen a körforgásos áruk átlátható és méltányos globális kereskedelmi rendszerének kialakítása. A globális energiarendszer átalakítása feltételezi az energiatermelési mix diverzifikációját, az energiaellátás dekarbonizációját, a fokozott energiahatékonyt, az energiához való hozzáférést és az energiaszegénység kezelését. A kritikus ásványi értékláncokban pedig a társadalmi és környezeti fenntarthatóság biztosítására van szükség.

Az élelmiszerrendszereknek át kell térniük az egészséges és fenntartható étrendekre, miközben javul az élelmiszer-termelés hatékonysága és ellenálló képessége a körforgásos gazdaságban, valamint csökken az élelmiszer-vesztés és -hulladék. Mindez magában foglalja az egészséges és fenntartható új élelmiszerek, például az alternatív fehérjék elterjedését, valamint az élelmiszeripar, a piaci struktúra és a kereskedelem reformját. A fenntartható és ellenálló környezet nélkülözhetetlen a forgatókönyvek megvalósításához. A környezetvédelemmel kapcsolatos intézkedések megkövetelik a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák megőrzését és helyreállítását, az ellenálló képesség kiépítését a természeti tőke kalkulációjával, a társadalmak éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodását, valamint az éghajlatváltozás mérséklésére irányuló stratégiák végrehajtását. Az őslakos tudás és a helyi tudás figyelembevétele kulcsfontosságú az igazságos átmenetekhez, amelyek mind a környezeti fenntarthatóságot, mind az emberi jólétet figyelembe veszik. Az éghajlatváltozás veszélyének növekedésével a világ egyre inkább fellép a környezet védelme érdekében nemzetközi megállapodások és piaci beavatkozások révén.

Összességében testreszabott megoldásokra és rendszerátalakításokra van szükség az egyes régiókra vagy országokra jellemző problémák kezeléséhez, figyelembe véve azok társadalmi-kulturális, gazdasági, fejlesztési, környezeti, kormányzási és pénzügyi körülményeit, valamint az összes régióra jellemző problémákat. A magas jövedelmű országok könnyebben fogadhatnak el ambiciózus zöldpolitikákat, csökkenthetik az erőforrás-fogyasztást, elismerhetik a közös, de differenciált felelősség elvét, megállíthatják a negatív környezeti hatások exportját, végül a finanszírozás és a technológiai fejlődés segítségével megvalósíthatják a globális fenntarthatóságot. A közepes jövedelmű országok innovatív infrastruktúra-fejlesztést és zöldpolitikákat alkalmazhatnak. Az alacsony jövedelmű országok számos kihívás leküzdésében lehetnek sikeresek – például az éhség és a szegénység, megélhetés javítása, éghajlatváltozáshoz alkalmazkodó közösségek és infrastruktúra építése, kibocsátás csökkentése legújabb technológiával.

Kelet-Európa (EE) a világ egyik leggyorsabban melegező kontinense. Az éghajlati kockázatok veszélyeztetik az energia- és az élelmezésbiztonságot, az ökoszisztémát, az infrastruktúrát, a vízkészleteket, a pénzügyi stabilitást és az emberi egészséget. A régió fő problémái a klímaváltozás és a talajromlás mellett a biológiai sokféleség és a kulcsfontosságú élőhelyek elvesztése. A fosszilis tüzelőanyagok jelentős mértékű felhasználása és a tisztességtelen árképzés magas szintű energiaszegénységet eredményez. A régió országainak többsége az Európai Unió (EU) tagállama, tagjelölt országa vagy partnerségi ország, amelyek eltérő intenzitással ültetik át nemzeti jogrendjükbe az EU jogszabályait és politikáit. Ezekben az országokban az uniós irányelvekkel és a zöldátállási politikával összhangban lévő reformok gyors vagy kevésbé gyors átalakulást eredményezhetnek. A zöldinnováción alapuló finanszírozás és a szén-dioxid-adó bevezetése különböző stratégiákat valósíthatnak meg. A nem EU-s országok (Oroszország, Fehéroroszország) viszont a saját nemzeti politikai és szabályozási keretrendszereiket követik. Az ukrajnai háború jelentős tényező, amely befolyásolja a régió ökoszisztémáinak és környezetének jövőjét.

A politikai innovációnak integrálnia kell a víztakarékos stratégiákat – mint például a háztartási fogyasztásmérés, az árjelzések és az aszályálló infrastruktúra – a vízigény minimalizálása érdekében, különösen a mezőgazdaságban és a városkörnyéki területeken. A zöld infrastrukturális beruházások, beleértve a vizes élőhelyeket, parkokat és csapadékvíz-elvezető rendszereket összekötő kék-zöld folyosókat, hosszú távú tőkebefektetést és kockázatmegosztási kereteket igényelnek. A gyorsabb elterjedés érdekében a pénzügyi eszközöket, mint például a zöld önkormányzati kötvényeket, a kedvezményes hiteleket és az EU-hoz igazodó fenntarthatósági taxonómiákat a helyi kontextusokhoz kell igazítani. Ugyanilyen fontos szempont a viselkedésalapú kommunikációs stratégia, amely megváltoztatja a nyilvános normákat és az üzleti gyakorlatokat. A közösségi szerepvállalás és az átlátható irányítás kritikus tényező a természetbarát infrastruktúra kiépítésében és a körforgásos, alacsony kibocsátású gazdaságra való regionális átállás megvalósításában.

Ez a fejezet a forgatókönyvek alapján ajánlásokat fogalmaz meg a régió politikai döntéshozói számára a környezetileg fenntartható, társadalmi-gazdasági szempontból megalapozott és az éghajlatváltozáshoz alkalmazkodó jövő elérése érdekében. A javasolt megoldások végrehajtása szinergiák és kompromisszumok optimalizálását teszi lehetővé.

A Global Environment Outlook 7 jelentés¹ elérhetősége: <https://www.unep.org/resources/global-environment-outlook-7>

Černý Pixová, Kateřina – Staicu, George Florin – Balžekienė, Aistė – Oláh, Judit – Popp, József – Matušítk, Jan (2025): Chapter 20: Regional Dimensions of the Transformative Solutions for the Global Environmental Crises, EASTERN EUROPE AND SUBREGIONS. In: United Nations Environment Programme: Global Environment Outlook 7: A Future We Choose – Why Investing in Earth Now Can Lead to a Trillion-Dollar Benefit for All. Nairobi. 1055–1069. <https://www.unep.org/resources/global-environment-outlook-7>